

Teoretikom kova P. N. Berkova pa se v sovjetski slovstveni znanosti posredno ali neposredno postavljajo po robu mnogi sovjetski raziskovalci posameznih sovjetskih književnosti, ki s sodobnimi načeli preučujejo besedne umetnine in književno dogajanje in tako znova utrujejo in potrjujejo vrednost in pomembnost sovjetskih literarnoteoretičnih in literarnozgodovinskih raziskav.

1. Navedeno po opombah k izbranemu delu V. Brjusova: Stihotvorenija i poemy, Biblioteka poeta — bol'saja serija, Leningrad, 1961, str. 852. — 2. Boris Pasternak, Ljudi i položjenja, Novyj mir 1967, št. 1, str. 204—236. — 3. Mišljena sta Jašvili in Tabidze. — 4. N. m., str. 235. — 5. N. m., str. 236. — 6. Navedeno po uvodu A. Turkova h knjigi N. A. Zabolockij, Stihotvorenija i poemy, Biblioteka poeta — bol'saja serija, M. -L. 1965, str. 42. — 7. J. P. Eckermann, Pogovori z Goethejem, Ljubljana, 1959, str. 251. — 8. René Wellek and Austin Warren, Theory of Literature, New York, 1956², str. 38. — 9. Izvestija Akademii nauk SSSR — serija literatury i jazyka, Moskva, 1967, str. 297—307. — 10. P. N. Berkov, n. m., str. 307. — 11. Tako npr. v razpravi K. Zelinskega, Novoe v literaturah narodov SSSR, objavljeni v zborniku Socialističeskij realizm i hudoženstvennoe razvitie čelovečestva, Moskva, 1966 in tudi v knjigi Puti razvitiija sovjetskoj mnogonacional'noj literatury, pod. red. G. V. Lomidze, Moskva, 1967.

Kajetan Gantar

ANTIČNI PISCI POD UDAROM CENZURE

Ko je pred letom dni v sosednji kraljevini Grčiji prišla na oblast vojaška junta, so nam časopisi poleg drugega poročali tudi o tem, da je nova vlada omejila ali celo zabranila branje in uprizarjanje starih grških klasikov. Ni mi v podrobnostih znano, katere pesnike in pisatelje stare Helade so vse zadeli ti »kulturni« ukrepi.¹ Naši časopisi so to zabeležili večinoma le kot nekakšno pikantno delikateso, kot če na primer poročajo, kako kitajski rdečegardisti in »kulturni« revolucionarji preganjajo Beethovna in Mozarta ali kako isti grški pučisti prepovedujejo priljubljene popevke Mikisa Teodorakisa.

Toda kakor so že ta dejstva sama po sebi groteskna, poznavalca antičnega slovstva niso presenetila. Nasprotno, grškim generalom in polkovnikom je moral priznati, da so ravnali skrajno dosledno in da so udarili zares po enem svojih najnevarnejših in najstarejših nasprotnikov — po piscih, ki so že pred tisočletji z vso neizprosnostjo napadali tiranijo njihovega kova, zasnovano na teptanju človeškega dostojanstva in zatiranju osebne svobode. Lahko si mislimo, da so se novi oblastniki spotaknili npr. ob Tukididu, zlasti ob znamenitem Periklovem govoru na čast atenskim državljanom, padlim v prvem letu peloponeške vojne. Tu so zabeležena načela, ki bi si jih lahko štela v čast vsaka napredna sodobna ustava in s katerimi ne more soglašati noben oligarhični režim (Thuc. II 34—46):

Pri nas ne vlada neznatna manjšina, temveč velika večina.

Sprejem v državno službo ni odvisen od strankarske pripadnosti, ampak le od osebne vrline; pa tudi siromaštvo ali nizek družbeni položaj ne ovira nikogar, da si ne bi mogel pridobiti zaslug za državo. In kot v duhu svobode upravljamo državne zadeve, tako vlada svoboda tudi v medsebojnih odnosih...

Resnična sreča in blaginja se lahko razcvete le v svobodi, svoboda pa je sad poguma.

¹ Nekaj podatkov povzeman po P. L. Walserju, Die Klassiker wurden zu Dichtern des Widerstandes (Die Weltwoche 23. 6. 1967, str. 17), in po J. J. Mayerju, Griechischer Geist in Fesseln (Die Weltwoche 14. 7. 1967, str. 23). Pri nas je o tem poročalo Delo 19. 8. 1967 v članku, prevedenem iz Neue Züricher Zeitung: Grška kultura pod pritiskom.

V nemilost pa niso padli le antični pisci sami, ampak tudi znanstvene razprave o njih, tako da se je npr. na grškem državnem indeksu poleg drugih del znašla celo monografija zdaj že umrlega atenskega profesorja Teodoridesa o tako apolitičnem filozofu, kot je bil Epikur.²

Toda še bolj kot ob antični prozi so se morali polkovniki spotakniti ob poeziji, predvsem ob antiški tragediji. Zakaj malokatera poezija je ob vsej umetniški pristnosti tako neposredno angažirana, ob vsej navidezni mitični odmaknjenosti tako žgoče aktualna, ob vsem pridihi liturgične obrednosti tako pogumno napredna in prežeta z najčistejšo človeško kvintesenco kot ravno antiška tragedija.

Med antiškimi tragiki velja že od nekdanj Euripides za poeta razsvetljenstva in za vnetega glasnika idej svobode, bratstva in enakosti. V Trojankah je nanizal pet grandioznih kvadrov, ki izzvenijo v eno najbolj pretresljivih obsodb vojne in v klic po bratstvu med narodi. V Feničankah je razglašal enakost in enakopravnost vseh ljudi in ta načela utemeljeval celo s kozmičnimi dokazi (538—545 v prevodu A. Sovreta):

V enakosti je vir sveta zakonom:
kdor manj ima, zavida drugemu,
ki več premore: v tem je seme mržnji.
Enakost izravnava mere, uteži,
natanko določuje jim število:
v enakih letnih časih krožita
noči temne oko in sonca luč.

Kakor mu je bila pri srcu enakost in svoboda, tako je iz dna srca mrzil sleherno tiranijo. V svojih dramah je nanizal celo galerijo likov osovražanih tiranov, kot so Kreon, Hilos, Eteokles, Toas, Teoklimenos in drugi. Najbolj ogorčen protest proti tiraniji in njenim izrodkom pa je izrekel v Pribežnicah (429—455):

..... Nič ni ljudem
bolj osovraženo kot tiranija:
v tiranstvu so zakoni brez veljave,
en sam gospod ima oblast nad vsemi,
njegova volja je najvišji zakon.
Tam ni enakosti. A kjer veljajo
napisani zakoni, tam pravica
slabostnim in bogatim reže kruh
z enako roko, in v pravični stvari
mogočnej se uklanja siromaku.
Kdor hoče dati moder svèt državi,
svobodno govori — od tod mu slava —
kdor noče svetovati, pa molči!
Kaj večja je enakost za državo?

Kjer ljudstvo gospodar je svoje zemlje,
se državljani vesele mladine;
kjer vlada kralj, si šteje za sovražnika
vse, kar preudarnih, žlahtnih je meščanov,
boječ za svojo se oblast, mori jih.
Kako tedaj naj krepka bo država,
če v njej, kot na pomladni njivi klasje,
uničuje se pogumni cvet mladosti?
Čemu imetje zbiral bi otrokom,
če z njim samo tiranu moč krepiš?
Čemu v nedolžnosti bi vzgajal hčere,
če bo njih cvet — med jokom matere —
tiran užil? O, rajši naj umrem,
kot da mi s silo odvedo otroka!

Potemtakem gotovo ni naključje, da je moral atenski letni festival s svojega letošnjega programa odstraniti ravno Euripidove Trojanke, Feničanke in Pribežnice ter jih zamenjati s »sodobnejšimi« dramami!

² Ch. Theodorides, Epikuros. Atene 1954 (420 strani).

Vendar si ne smemo predstavljati, da sta bila Aishilos in Sofokles, ki jima literarni zgodovinarji za razliko od prosvetljenega in »avantgardističnega« Euri-pida radi pritikajo vzdevek »konservativca«, v načelu kaj drugače razpoložena nasproti tiraniji. Naj navedem samo citat iz Aishilovih Peržanov (241—242), kjer perzijska kraljica vpraša o Grkih:

Kdo vladar je njihov, kdo je vojske poglavar?

Zborovodja ji odgovori:

Grki niso sužnji in podložniki nikomur!

Ko je bila ta drama pred dvema letoma v Atenah ponovno uprizorjena v gledališču Heroda Atika, se je ob teh besedah iz vrst občinstva utrgal buren aplavz. Lahko si mislimo, da si današnji atenski oblastniki ne želijo reprize takšnega aplavza.

In kaj naj zapišemo o dilemi Sofoklove Antigone, o njeni zavestni odločitvi, da prekrši državni zakon in pokoplje truplo padlega brata, čeprav je proglašen za sovražnika države? In kaj šele o Aishilovem Vklenjenem Prometeju? Ta drama se mora prenekateremu Grku zdeti napisana kot nalašč za današnji čas. V njej slišimo besede upogljivega oportuniste Okeana (325—327), klavrne figure, kakršne srečujemo v vseh totalitarnih režimih kot najbolj zanesljive stebre nepriljubljene oblasti:

Poslušaj me! Nikar ne draži biča!
Spoznaj: oblast ima zdaj strog vladar,
ki ni dolžan odgovora nikomur.

Toda v njej lahko beremo tudi vznesene, upanja polne akorde, ki napovedujejo skorajšnji konec diktature (907—927):

O, tudi Zeus, ki zdaj ošabno nosi glavo,
bo še nekoč pohleven! ...
..... Naj le sedi pogumno,
naj le zaupa v svoj nebesni grom,
naj le vihti v rokah ognjene strele!
Vse to ga ne obvaruje takrat,
ko bo osramočen in strmoglavljen.

Sam sebi zdaj sovražnika pripravlja,
ki ogenj, silnejši kot blisk, odkril bo,
iznašel zvok, močnejši od grmenja,
ki bo zdrobil celo trizob, s katerim
Poseidon biča morje, zemljo stresa.
Takrat bo Zeus premagan, strt spoznal,
kaj je oblast in kaj podložništvo.

Te besede so skozi stoletja navdihovale upornike in vlivale pogum trpečim in preganjanim, ki so svojo usodo tolikokrat primerjali z usodo vklenjenega Prometeja. Lahko si mislimo, da si te besede v duhu tudi še danes recitirajo zaporniki na otoku Jarosu in drugod po ječah in koncentracijskih taboriščih ter iz njih črpajo tolažbo, upanje in moč uporne kljubovalnosti.